

de Eerste Wereldoorlog, namelijk de omstandigheid dat anders dan in België de sociaaldemocratie slechts laat en beperkt een nationale politieke rol kon spelen, zodat de elitaire consensus tijdens de bezetting gemakkelijker ingang kon vinden?

Dirk Luyten

Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (Brussel) en Universiteit Gent

Elise van Nederveen Meerkerk, *De draad in eigen handen: vrouwen en loonarbeid in de Nederlandse textielnijverheid, 1581-1810*. Vrouwen en werk in de vroegmoderne tijd (Amsterdam: Aksant, 2007) 368 p. ISBN 9052602523

Zonder het misschien steeds te beseffen was dit een boek waarop we met z'n allen al een hele tijd zaten te wachten. Het is immers algemeen bekend dat, naast huishoudelijk en agrarisch werk, spinnen de belangrijkste bron van inkomsten vormde voor vrouwelijke loonarbeiders. Een monografie over die tak van de textielnijverheid is daarom meer dan welkom. Wanneer die bovendien zo grondig gedocumenteerd en systematisch van opzet is als dit boek, kunnen we alleen maar spinnen van tevredenheid.

De draad in eigen handen biedt een dieptepeiling naar de spinnerij in vier steden: Leiden en Tilburg als voorbeelden van echte textielcentra, 's-Hertogenbosch en Zwolle als steden zonder uitgesproken textielindustrie. Ter discussie staan drie samenhangende clichés over de spinnerij: het was overwegend ongeschoold werk, dat door vrouwen in huisnijverheid werd gedaan. Onvermijdelijk blijken die clichés een kern van waarheid te bevatten. Zo wordt zonneklaar dat vrouwelijk textielarbeiders zeer overwegend in de spinnerij werkten: in Leiden was in 1581 ruim driekwart van de in de textiel actieve vrouwelijke hoofden van huishoudens geregistreerd als wolspinner, in 1749 was dat nog steeds bijna zeventig procent. In Tilburg lagen de percentages zelfs rondom negentig procent. Maar er zijn twee belangrijke observaties te maken: in achttiende-eeuws Den Bosch werkten veruit de meeste vrouwelijke hoofden van huishoudens als kantklosster, in Zwolle verlegden vrouwen hun activiteiten in de loop van de achttiende eeuw naar de kousenbreierij. De spinnerij was, met andere woorden, niet het onvermijdelijke lot van vrouwelijke textielarbeiders. Even opmerkelijk: ook mannen sponnen. In Leiden stond een kwart van de mannelijke beroepsbevolking in de textiel geregistreerd als wolspinner; dat betrof dus ongeveer 750 individuen.

Andere gegevens, bijvoorbeeld over de opleiding van spinners en spinsters, versterken dit beeld. Een van de grote verdiensten van *De draad in eigen handen* is dat hier wordt afgerekend met de mythe dat spinnen 'wel eventjes' aangeleerd kan worden. Het is een hardnekkige mythe, die ook al in de achttiende eeuw bestond. Werkverschaffingsprojecten veronderstelden dat werklozen het vak in drie weken onder de knie zouden hebben. In feite bereikten kinderen in het Zwolse werkhuis na drie maanden 70 procent van het productiviteitsniveau dat van een volleerd spinner verwacht mocht worden, na een jaar 85 procent en pas na twee jaar de volle 100 procent. Dit betrof bovendien een hennepspinnerij, dat wil zeggen de meest elementaire vorm. In de Leidse lakennijverheid wist men dan ook wel beter. De zeer rijke gegevens van het plaatselijke weeshuis demonstrenen dat het in de eerste decennia van de zeventiende eeuw een tot anderhalf jaar duurde om weeskinderen de beginselen bij te brengen,

een leertijd die ruimschoots verdubbelde in de loop van de zeventiende eeuw. De samenhang met de verschuiving naar het luxesegment van de lakennijverheid in Leiden lijkt mij zonneklaar. Jongens en meisjes leerden even lang in de Leidse spinnerij en het aantal jongens dat leerde spinnen was zeer groot. Ook in Tilburg blijken veel jongens het ambacht meester te zijn.

Uiteindelijk werkten relatief weinig jongens als spinner; zij stroomden door naar de beter betaalde functies in de textiel, zoals weven en droogscheren. Maar daar waar zij hetzelfde werk deden als vrouwen, verdienden zij ongeveer even veel! Zowel voor leerlingen als volwassen arbeiders blijken de loonverschillen tussen mannen en vrouwen voor *gelijkwaardige werkzaamheden* zeer gering te zijn. De wel degelijk aanwezige verschillen hangen samen met het feit dat vrouwen andere functies uitoefenden dan mannen. Dit laatste is vaak toegeschreven aan de rol van instituties. Vooral gilden zouden vrouwen geweerd hebben uit de aantrekkelijke, dat wil zeggen meer geschoolde en beter betaalde functies. Van Nederveen Meerkeek toont echter aan dat dit te kort door de bocht is: we zien gelijkaardige genderpatronen immers zowel in plaatsen waar de bedrijfstak geïncorporeerd was als daar waar die ongeorganiseerd bleef. Ook de veronderstelling dat de gezinsverhoudingen vrouwen verhinderden zich zelfstandig te bewegen op de arbeidsmarkt wordt van vraagtekens voorzien. De registers van het Leidse weeshuis laten namelijk zien dat heel veel gehuwde vrouwen leerlingen opleidden en derhalve zelfstandig actief waren in de bedrijfstak.

Dergelijke observaties maken dit een waardevol en bij vlagen zelfs spannend boek. In de inleiding verklapt de auteur echter dat het haar bedoeling is met dit boek 'de arbeidsdeling tussen mannen en vrouwen te verklaren'. Wie bedenkt dat die arbeidsdeling bestaat in talrijke culturen en voor zover wij weten een rode draad is in de geschiedenis van de menselijke samenlevingen, begrijpt ook dat dit een hopeloos ambitieuze onderneming is. Gelukkig heeft zij zich daardoor niet van de wijs laten brengen. Haar boek beperkt zich tot een welbepaalde regio, gedurende een welbepaald tijdvak. De daarmee gewonnen inzichten vormen geen verklaring, maar helpen wel om dat grote vraagstuk beter in kaart te brengen – en dat lijkt mij al heel wat.

Maarten Prak
Universiteit Utrecht

Tallier Pierre-Alain, *Forêts et propriétaires forestiers en Belgique de la fin du XVIIIe siècle à 1914. Histoire de l'évolution de la superficie forestière, des peuplements, des techniques sylvicoles et des débouchés offerts aux produits ligneux* (Bruxelles, Académie royale de Belgique) 764 p. ISBN 280312102

Pierre-Alain Tallier is erin geslaagd een indrukwekkende geschiedenis van het bos en het bosbeheer in negentiende-eeuws België te schrijven. Hij vertrekt van de vaststelling dat het bos vandaag onderwerp is van een hevige strijd – tussen eigenaars, houtverwerkers, jagers, vertegenwoordigers van 'groene sporten' (wandelaars, fietsers) en uiteraard ook de milieubewegingen. De strijd gaat om het vastleggen van een hiërarchie in de verschillende functies van het bos: economisch, ecologisch en sociocultureel. Dat debat zou zich kenmerken door een flagrant gebrek of fout gebruik van enig historisch perspectief omdat de nodige overzichtswerken tot nog toe ontbraken. Hiervoor levert Tallier het nodige materiaal.